

דברי חז"ל בעניין התוכחה

<http://www.faitbbit.org.il> 14/10/2018

[ערכין טז/ב] מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר [וי' יט ז'] "הוכח תוכיח". הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחו? תלמוד לומר "תוכיח" מכל מקום. יכול אפילו משתנים פניו [רש"י] שוכיחו ברבים להלבין פניו? תלמוד לאמר "ולא תשא עליו חטא". [ארחות צדיקים - שער התשובה, רמב"ן] למדנו שאם לא יוכיחו יענש על חטאיו. וכן אמר דוד [תה' נא טו] "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו". ד"א [ארחות צדיקים - שער האכזריות, רש"י] אל תוכיחו בחזקה ובאכזריות לביישו ותקבל עליו חטא.

[יח' ג יח, לג ח] "באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו - הוא רשע - בעונו ימות ודמו מידך אבקש. ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא בעונו ימות". [יח' יח ל] "שובו והשיבו מכל פשעיכם". [יש' מו ח] "... הָשִׁיבו פִּוְשְׁעֵימָה עַל לֵב".

[שמ' לא יד] "ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה".

[שבת לג/א] כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמר [משלי כב יד] "שוחה עמוקה פי זרות...". אף שומע ושותק שנאמר "זעום ה' יפול שם".

[ערכין טז/ב] עד היכן תוכחה [רש"י] אדם חייב להוכיח את חבירו? רב אמר: עד הכאה. ושמואל אמר: עד קללה. רבי יוחנן אומר: עד נזיפה.

אמר רבי טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח, אם אמר לו: 'טול קיסם מבין שינך!' אמר לו: 'טול קורה מבין עיניך!' (אט מוכיח את חברו על צעירה קטנה, הוא משיבו: אתה צערת צעירה גדולה ממני).

[ערכין טז/ב] אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה. אמר רבי עקיבא: תמהני אם יש בדור הזה שידוע להוכיח.

[מנחות כט/ב] אמר (משה) לפניו: רבונו של עולם, יש לך אדם כזה (ר' עקיבא) ואתה נותן תורה על ידי?

[שמ' לב ט] "ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא". [רש"י] מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע. [ימ"ל] אם אדם מוכיחם, הם מפנים ממנו הצואר ומראים לו העורף ואינם מקבלים תוכחה משום אדם.

[בבא מציעא לא/א] [ילקו"ש וי' - תריג] "הוכח" אפילו מאה פעמים "תוכיח". אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין? תלמוד לומר "הוכח תוכיח".

[ארחות צדיקים - שער החניפות] מי שיש בידו למחות ואינו מוחה, ואינו נותן לב על מעשה החטאים, זה הדבר קרוב לחניפות, כי הם החוטאים חושבים: כיון שאינם מוחים בידינו ואינם מקנטרים אותנו, כל מעשינו הם טובים. ונצטונו לבער הרע מקרבנו, שנאמר [דברים ג ו] "ובערת הרע מקרבך".

[ארחות צדיקים - שער הגאווה] ... כי בעשותך מעשה הטוב לשם הבורא, ברוך הוא, לבד, דברי תוכחתך יתקבלו בפני העולם, גם אם לא תחשוב כך, כי אין קבלת התוכחה תלויה במחשבותך.

[שבת נד/ב] מי שאפשר לו למחות באנשי ביתו ולא מיחה - נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו - נתפס על כל העולם כולו.

[כתובות ק/ב] תלמיד חכם שבני עירו אוהבים אותו - לא משום שהוא מעולה ביותר, אלא משום שאינו מוכיחם בדברי שמים.

[תמיד ככא] שנינו, רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? יאהב את התוכחות, שכל זמן שתוכחות בעולם, נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באות לעולם, ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר [משלי כד כה] "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב".

[ערכין טז/ב] אמר רב יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים נלקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל, וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר [משלי ט ח] "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך".

[סנהדרין קא/ב] מפני מה זכה ירבעם למלכות? מפני שהוכיח את שלמה, ומפני מה נענש? מפני שהוכיחו ברבים.

[יבמות סה/ב] כשם שמצווה לומר דבר הנשמע, כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע.

[משלי טו יב] "לא יאהב לץ הוכח לו - אל תכמים לא ילך".

[משלי יח ב] "לא יחפץ פסיל בתבונה - פי אם פהתגלות לבו".

[קהלת ט טז] "... ותקמת המסכן בזויה - ודבריו אינם נשמעים".

[אבות ב ד] ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע.

[בבא מציעא קז/א] קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים.

[שבת קמח/ב] הנח לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין.

[ארחות צדיקים - שער התשובה] ומי שאינו מתעורר לשוב מחמת מוכיחיו, הלא יכפל עונשו.

[תמיד כח/א] כל המוכיח את חברו לשם שמים, מושכין עליו חוט של חסד.

[אבות דרבי נתן פרק כט] אהב את המוכיח ושנא את המשבחך, מפני שהמוכיחך מביאך לחיי עולם הבא, והמשבחך מוציאך מן העולם.

[שבת קיט/ב] לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שלא הוכיח זה את זה.

[משלי ט ז-ח] "ייסר לץ לקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו". [רשי"י] מום הוא למוכיח שזה מחרפו ואינו שומע לו זו היא אזהרה שאסור לדבר עם המסיתים מדרך הישרה אפילו להוכיחם ולקרנם. "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך".

[משלי יג יח] "ריש וקלון פורע מוסר ושומר תוכחת יקבד".

[משלי טו ה] "אניל ינאץ מוסר אביו ושומר תוכחת יערם".

[משלי טו יב] "מוסר רע לעזב ארח שונא תוכחת ימות... לא יאהב לץ הוכח לו אל תכמים לא ילך".

[משלי טו לא] "אין שמעת תוכחת חיים בקרב תכמים תלין".

[משלי יט כה] "לץ תפה ופתי יערם והוכיח לנבון יבין דעת".

[משלי יז י] "תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה".

[משלי כד כה-כו] "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. שפתים ישק משיב דברים נכחים".

[משלי כד יא] "הצל לקחים למנות ומטים להרג אם תחשוך".

[משלי כה יב] "נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על און שמעת".

[משלי כח כג] "מוכיח אדם, אחרי - חן ימצא, ממחליק לשון".

[משלי טו יז] "מוסר רע לעזב ארח. שונא תוכחת ימות".

[משלי ו א] "בני אם ערבת לרעך" [ילקוט שמעוני] בתלמיד חכם הכתוב מדבר, בשעה שהזקן מתמנה אומר לו הקב"ה עד שלא נתמנית לא היית נתפס על הצבור עכשו שנתמנית נעשית ערב על הצבור. [משלי ז כו] "כי רבים הללים הפילה" - זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, "ועצומים כל הרוגיה" - זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה.

[משלי ו כג] "... ודרך חיים תוכחות מוסר" [רשי"י] תוכחות המוסר הם מטים את האדם לחיים נמצא שהם דרך החיים.

[משלי ג יא-יב] "מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקיץ בתוכחתו. כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה". [רשי"י] "מוסר ה' בני אל תמאס" - אם יבואו עליך יסורין יהיו חביבין עליך. ולא תקוץ - מלשון [בר' כז מו] "קצתי בחיי". "וכאב את בן ירצה" - שרוצה בבנו להטיב לו ויפייסוהו לאחר שמכהו בשבט כן יערב לך הטובה אחר המכה.

[משלי י יז] "ועוזב תוכחת מתעה" [רשי"י] את עצמו ואת אחרים.

[ישעיה כט כא] "מחטיאי אדם בדבר ולמוכיה בשער יק'שון ויטו בת'הו צדיק".

[רשי"י] לשון מוקש. [מלבי"ם] אם הוכיח אותם המוכיח על האון הקישו אותו.

[עמוס ה יז] "שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יתעברו".

[ירמיהו ו יז] "על מי אדברה ואעידה וישמעו? הנה ערלה אָנָם ולא יוכלו להקשיב. הנה דבר ה' היה להם לקרפה - לא יקפצו בו".

[אורחות צדיקים - שער הגאון] דברי תוכחתך יתקבלו בפני העולם, גם אם לא תחשוב כך, כי אין קבלת התוכחה תלויה במחשבות.

[רמב"ם - הלכות תשובה ד ב] ... חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן... והשונא את התוכחות שהרי לא הניח לו דרך תשובה שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאו ומכלימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה [דבי ט ז] "זכור ואל תשכח... ממרים הייתם... [שם כט ג] "ולא נתן ה' לכם לב... [שם לב ו] "עם נבל ולא חכם" וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר [יש' א ד] "הוי גוי חוטא" [שם ג] "ידע שור קונהו" [שם מח ד] "מדעתי כי קשה אתה" וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר [שם נח א] "קרא בגרון אל תחשוך" וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכח ולא שומע דבריו לפיכך יעמוד בחטאתו שהם בעיניו טובים.

[רמב"ם - הלכות דעות ו]

(ו) כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים [שמ"ב יג כב] "ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון" אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני. שנאמר [וי' יט יז] "הוכח תוכיח את עמיתך" ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר [בר' כ יז] "ויתפלל אברהם אל האלהים".

(ז) הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך". המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבין חבירו בין בדברים שבינו לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחו פעם שניה ושלישית וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם.

(ח) המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימוהו שנאמר ולא תשא עליו חטא כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים אע"פ שהמכלים את חבירו אינו לוקה עליו עון גדול הוא כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו במה דברים אמורים? בדברים שבין אדם לחבירו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל.

[קשו"ע סימן כט - מדות שירגיל בהם האדם את עצמו יג] כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה, שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך (ע"ל ס"י קפ"ט ס"ה). ואם חטא איש כנגדו לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים [שמ"ב יג כב] "ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון", אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: למה עשית לי כך וכך? למה חטאת לי

בדבר זה? שנאמר [וי' יט יז] "הוכח תוכיח את עמיתך". ואם חזר ובקש ממנו למחול לו, צריך למחול לו ולא יהא אכזרי, שנאמר [בראשית כ יז] "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך...".

[אבות דר"נ טז] ושנאת הבריות כיצד? מלמד שלא יכוין אדם לומר אהוב את החכמים ושנא את התלמידים, אהוב את התלמידים ושנא את עמי הארץ, אלא אהוב את כולם ושנא את האפיקורסים והמסיתים והמדיחים וכן המסורות. וכן דוד אמר [תהי' קלט כא] "משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו ליי". הלא הוא אומר [וי' יט יח] "ואהבת לרעך כמוך אני ה'", מה טעם? כי אני בראתי! ואם עושה מעשה עמך אתה אוהבו, ואם לאו אי אתה אוהבו?!

[יש' נט יד] "... כִּי כְשֶׁלָה בְּרַחוּב אָמַת וַיִּנְכַּחַהּ לֹא תֻכַּל לְבֹא".

[סנהדרין צזא] תניא רבי נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פרו ויהיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה. [רש"י סוטה מט/ב] ואין תוכחה - אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו 'אתה כמוני'.

[מלאכי ג טו] "... גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלְטוּ". [רש"י] לומר נראה מה יוכל לעשות לנו? וימלטו מן הרעה ולא נכשלו.

[תהי' לח טו] "ואהי כאיש אשר לא שָׁמַע ואין בפיו תוכחות".